

Kirek
Eks

İSLAM VE MODERNİZM

FAZLUR RAHMAN TECRÜBESİ

22-23 Şubat '97, İstanbul

Kapanış Değerlendirmesi

Mehmet Aydın*

Efendim teşekkür ediyorum. Hayırlı akşamlar diliyorum herkesden çok mütercim arkadaşlarımızı düşündüğümü ifade etmek istiyorum. Çünkü bildiriler 15-20 dakika okunuyor, ama onlar bütün gün bu zor işi başarmak için cihat ediyorlar. Kısa keseceğim, çünkü uzatamam zaten, yarın işe yetişmek zorundayım ve uçağım kalkmak üzere. Bu bakımdan ben müsaade ederseniz Ali beyin iktibas ettiği bir alıntıdan biraz önce ve biraz sonra iki cümle alıntı yapıp konuya gireceğim. Bu “İslam” kitabı 1972’lerde çevrildi. Ama Kırbasıoğlu’nun söylediği gibi o günlerde böyle bir kitap bastırmak mümkün değildi. Sekiz sene bekledi basılabilmesi için, 72’de yazılan önsözde şöyle bir cümle var. Biraz da Ali Bulaç’ın Fazlur Rahman’ı öldürmesini sınırlandırmak içinde bunu okuyorum. Kitabın son üç bölümünde yani modernizm öncesi, modernizm ve modernizm sonrası. Benim cümlem kitabın son üç bölümü hararetle tartışmalara sebep olabilecek nitelikte görülmelidir. Denebilir ki yorum unsurunun en ağır bastığı bölümler de zaten bunlardır. Hakikaten ne kadar hararetle tartışmalara sebep olduğunu iki gündür gördük. İşte Ali Bulaç’ın bu saatten sonra dediği bununla ilgili. Fazlur Rahman sadece modernizm konusunu ele alan, işleyen, inceleyen birisi değil. Modernizmden kopardığınız zaman bile geride büyük bir Fazlur Rahman kalıyor. Ali Bulaç onu öldürmedi. O yaşıyor. Ve bir de yine bu önsözün son cümlesini okumak istiyorum. Onun da bu konumuzla ne kadar ilgili olduğunu lütfen dikkatlerinize sunmak istiyorum. Son cümlede de diyor ki, “elimizdeki eserin türkçeye çevrilmesinde güdülen maksat —bu 1972’de yazılmış bir cümle— Türk okuyucusuna İslam dünyasının problemlerini ömrünün 40 yılını İslamın incelenmesine ve araştırılmasına harcamış bir aydının kaleminden anlatmaya çalışmaktır. Eserin, okuyucu bu problemlerin şuuruna ulaştırdığı ölçüde yararlı olacağına inanılmaktadır.” Demek ki mesele bir Fazlur Rahman meselesi değil. Mesele İslam dünyasının problemleri meselesidir. Ve bu problemlerin bilincinde olma meselesi-

(* *Türkiye, Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı.*

dir. Sanıyorum ki, eğer Fazlur Rahman şimdi aramızda olsaydı hepimizden daha çok o mutlu olurdu. Çünkü bu tartışmaların içinden çıkabilsek te çıkamasak da, bir çözüm getirsek te getirmesek de problemlerin, problemler olarak şuurunda olmamız dahi bir terakkidir, bir ilerlemedir, bir sorumluluğun idrakidir. Bu bakımdan hakikaten 26-27 sene önce o duyguların bugün bir bakıma gerçeklik kazanması, hararetli tartışmalara sebep olması ve bizi problemlerimizle meşgul olma bilincine daha çok getirmesi bilincindeydik. Fazlur Rahman bunu icadetmedi. Ama o konuda daha bir derinlik kazanmamıza yardımcı olması bu sempozyumun da bence yerli yerine oturduğunun bir işaretidir. Ve yine Metin Kızmaz bey, Ali Bulaç bey ve bu fakir İzmir İlahiyat Fakültesi dekanlık odasında otururken aşağı yukarı bugün olanları düşündük. Dedik ki Fazlur Rahman hakkında konuşmanın amacı evvela "Fazlur Rahman'ı bahane ederek İslam üzerinde düşünmektir". Amaç budur. Çünkü insanlar fanidir. Kalıcı olan baki olan Kelamullah'tır. Dolayısıyla mesele aslında lütfen öyle anlaşılmasın bir insan, bir fanini, bir faninin dayatılması değil. Zaten kimsenin aklından böyle bir şey geçmedi. Niçin Fazlur Rahman? Çünkü Fazlur Rahman bugün uğraştığımız problemlerle uğraşmış bir adam. Onun lehinde konuşmakta caiz, aleyhinde konuşmak da caiz. Bu yüzden ben "Hayrettin hocaya selam söyleyin Fazlur Rahman'ı eleştiren bir bildiriyle gelsin." dedim. Yalan mı Ali Bulaç? Doğru bir bildiri hazırlayıp gelsin demedim. Fazlur Rahman'ı eleştiren bir bildiriyle gelsin, çünkü bende öyle geleceğim dedim. Evvela bu konunun çok önemli olduğuna inandım. Bu konunun anlaşılmasını, duyanların duymayanlara anlatmasını rica ediyorum. Çünkü bu, bu bizim bundan sonra yapacağımız işler için de önemli. Şimdi bir bakıma ne umduk, Ne bulduk? Başkalarını bilmem ama bu toplantı bizim hoşumuza gitti. Biz beğendik; çünkü hakikaten umduklarımızı fazlasıyla bulma imkanına sahip olduk bu iki günlük mesai içinde. Dolayısıyla hakikaten birkaç arkadaşım söyledi, ben de müsaade ederseniz söylemek istiyorum. Son derece yüzü yerde bir adamı, son derece samimi bir insanı, hiç kimseye tepeden bakmamış bir adamı, hiçbir zaman fikri gurura kapılmamış bir insanı çok yakından tanıyorum. Samimi bir mü'mini bir bakıma anmakla iyi ettiğimize, bir vefa borcunu ödediğimize inanıyorum. Arkadaşlarımız lütfen proje hazırlasınlar, biz Mevdudi'yi de, Seyyit Kutub'u da rahmetle anıp tartışmalıyız. Biz mazimiz için bir seçmeciliğe gitmeyiz, bu çok yanlış olur. Biz Mehmet Akif'i de anarız, Tevfik Fikret'i de anarız. Onların öteki dünyadaki işleri Cenab-ı Hak ile dir. Bizim kültürümüzün, tarihimizin insanları, fikirlerini burada, tarafsız, objektif, olabildiğince, tarafsızlık içinde tartışmak bizim mukaddes bir vazifemizdir ve bize ışık tutacak bir çabadır bu. O yönüyle çok sorulduğu için söylüyorum. Bunu duysaydı Fazlur Rahman rahatsız olurdu. Ama çok so-

ruldu dışarda bana: “Hocam müslüman mıydı değil miydi?” diye. Bismilla-hirrahmanirrahim gibi ismi var adamın. O da yetmiyor. Fazlur Rahman hocaya sadece mütefekkir değil. Bazı arkadaşlarımızın fikirlerine saygı duyuyorum. Ama burada Amerika’dan gelen misafirlerimizin benimle aynı görüşü paylaştıklarını konuştuğumuz için söylüyorum.

Son derece tutarlılık rölaliftir. Ama bu rölatifliği dikkatle akılda tutmak şartıyla, terminolojisini tanımlayan ayakları yerde, ne söylediğini bilen hakikaten İslami kaynaklara vakıf olan bir mütefekkir Fazlur Rahman. Şikago üniversitesinin imamı, yani Şikago üniversitesinde cumayı kılan müslümanlara cuma kıldıran, müslüman olanlara ve olmayanlara cuma hutbesi okuyan bir adam. Onun için ne kadar dindardı, ne kadar müslümandı, sevabı ne kadar, günahı ne kadar? Bunlar bizim işimiz değil. Bunlar Cenab-ı Hakkın işi. Bilinçli bir müslüman işi gücü siyaset değilse bu konuları çok kuralamaz.

O bakımdan bunu yine müdafaa etmek için söylemiyorum, ama günah olur. Yanlış kanaat uyanırsa onu önlemek için söylüyorum. Çünkü kendisini yakından tanıyan biriyim. Daha yakından tanıyanlar var. Ama yine de lütfen bunu da yanlış anlamayın; en az on defa ben kendisine imam oldum. En az on defa o bana imam oldu. Bu şehadeti de söylemek zorundayım. Bunu da dile getirmek durumundayım. Şimdi efendim uzatmayayım zaten vakit geçiyor ve ben kısa kesmek zorundayım; lütfen bu teşekkürlerimi “ettekrarü ahsen” diye değerlendirmeyelim. Bu işler orada oturanların ve dinleyenlerin gördüklerinden çok daha zor işler. Bu iki günlük sempozyumun yapılabilmesi için onlarca insan gece gündüz çalışıyor. Yazılan mektuplar, edilen telefonlar, uzun mesailer gerektiren şeyler bunlar, o kadar kolay değil. Hele uluslararası bir toplantı yaptınız mı bunun her şeyden önce teknik yanı sıra son derece zor işler. İşin içinde bulunanlar bilirler ve bu böyle parayla pulla bilmem neyle yapılacak işler de değildir. İkincisi, şu anda Türkiye’de toplumsal işleri yapmak o kadar kolay değil, ama yine de şunu söyleyeyim. Bu toplantı bana sorarsanız ancak Türkiye’de olur. Benim kanaatim bu tartışmalar ancak Türkiye’de olur. Bunu niye söylüyorum. Kıymetini bilelim diye. Bu nisbi özgürlük içinde hakikaten şükran duygularımı ifade etmek istiyorum. Çünkü bunlar gide gide genişleyen, çalışma çalışma açılan kavramlardır, konulardır, hayat parçalarıdır. O bakımdan elbette bunları düşünmenin de zorluğu var, bunları uygulamaya koymanın da zorluğu var. Çıkacak riskleri göze almayı da peşinen kabul etmemiz lazım. Nitekim burada zorluklarını size anlatarak vaktinizi alacak değilim. Ama öyle dostlarımız oldu ki gazetelerine ilan bile almak istemediler ve bunlar muhalif olan değil bize yakın olan kardeşlerimizdir. Niye? “Yahu bu Fazlur

Rahman Kur'an'ı farklı anlıyormuş." diyorlar. E şimdi mücadeleye buradan başlarsanız nicelerin nice deliller öne süreceğini tahmin edebilirsiniz. Hayri Kırbasıoğlu bu arada hemen bir parantez açayım. Bencillik edeyim. Gördüğünüz gençlerin yüzde sekseni benim öğrencim, ama ben davet etmedim. Ali Bulaç davet etti. Benim haberim yok. Ama o da ayrı bir memnuniyet. Gençliğine güvenmemiz bakımından. Bakınız çok güzel bildiriler hazırladılar. Baktığınız zaman çoğu üniversite öğrencisi yaşında ama son derece güzel bildirilerle geldiler. Son derece rahat, cesur, belki biraz dillerini anlamakta zorluk çekiyoruz. O kadar olacak, bir nesil farkı canım. Onu da hoşgörmek lazım. Bu toplantılar benim neslim için olmaktan ziyade onlar içindir. Onların zemin bulup konuşması, tartışması içindir ve konuşarak, tartışarak bir bakıma ülkenin geleceğini aydınlatmaları içindir. "Şimdi nereden nereye geldik" dedi Hayri Kırbasıoğlu. O söyledi ben demedim: Fakültede hocalarımız bize dediler ki bir fasık, bir zındık gelmiş gidip dinlemeyin. Bir başka hocamız buradaysa tashih etmiş olayım. Aslında Fazlur Rahman'ı üniversite davet etmedi. Fazlur Rahman bir sene kalmadı, Türkiye'de, sadece bir ay kaldı ve o günün asistanlarının maaşlarından bir tarafa ayrılan parayla geldi gitti. Yani uçak parasını hiçbir bir kurum ödemedi. O zaman kurumlarımız yoktu. Nerde bugünkü İstanbul Büyükşehir Belediyesi? Emrederseniz, hay hay desinler ve bu büyük işleri yapsınlar. Bu kolay değildir. Onun için hakikaten genç asistan arkadaşlar o işi üstlendiler. Yani genç dediğim ben de vardım içlerinde. Dolayısıyla çok değil bir ay kadar kalabildi. Ve o bir ayda iki grup Fazlur Rahman'ı dinlemeye gelemedi. Bunlardan bir gurup, "yahu gitsek şimdi bu adam İmam-ı Şafii aleyhinde birşey söylese şimdi dini imanı tehlikeye sokmanın manası yok" dediler. Ama bugün görüyoruz ki maaşallah İmam-ı Şafii ile ilgili yer yerinden oynuyor. Saygıyla tenkit edildiği sürece buna muhtacız ve buna mecburuz. Bir kısmı onun için Fazlur Rahman hocayı dinlemeye gelemediler. Niye çünkü geleceği eleştiriyormuş. Bir kısmı da şunun için gelemedi: "Yahu diyorlar ki bu adam zaman zaman laikçilik aleyhinde de konuşuyormuş. Şimdi gideriz Türkiye ile ilgili birşey söyler canımız sıkılır, onun için gitmeyelim." dedi. Çok üzülüm ben. O akşam beraberdik ikimiz. Tam söyleyecek oldum. O kadar da keramet üzerinde durmazdı rahmetli- "Hiç söyleme" dedi, "ona o kadar alışığım ki bütün İslam dünyasında zaten böyle oluyor". Yani iki kafa onlara da saygı duymak lazım, biz artık çoğulcu bir toplum oluyoruz. Fazlur Rahman'ın ne durumdan çıkıp geldiğini ve Türkiye'nin bir bakıma bu görüşlerle-düşüncelerle ilgili nereden nereye geldiğini anlatmak için bunu söylüyorum. O bakımdan hakikaten Fazlur Rahman bizim rahmetle anaçığımız bir büyüğümüz, ama hakikaten böyle düşündük, eleştirilsin dedik. Fazlur Rahman düzeyinde kalan mü'minin geleceği karanlıktır. O yönüyle

sadece bir insanı ve o insan kanalıyla bir kültürü, bir medeniyeti, bir tefekkürü anlamak değil, ama yerimizin tesbitiyle beraber daha ileriye gitmenin bir bakıma cesaretini kendimizde yoklamaktır. Dün yine bir arkadaş benden iktibasla söyledi ve "Fazlur Rahman'ı eleştiriyor musun?" şeklinde söyledi. Öyleymiş belki aklıma gelmiyor. Ama şimdiki durumdan biraz geriye gidiyorsak, geride kalmak için değil, oradan güç almak içindir. Bu gelenektir. Perviz burada mı Perviz. Perviz bana yemekte diyor ki: "Yahu çok faydalı oldu. Ben bizim İslami geleneğin bu kadar kuvvetli olduğunu yeni gördüm." O bakımdan Fazlur Rahman galiba bu geleneği bu kadar hırpalamaya çalışmakla o kadar da iyi etmemiş." Bakınız demek ki Perviz Manzur, Fazlur Rahman'ın hemşehrisi yakından bildiği, hakkında yazdığı birisi burada bazı arkadaşlarımızın geleneğin önemi üzerinde durması bile hakikaten bu kadar işin içinde olan arkadaşlarımızda, insanımızda bile bir yeni düşünce uyandırıyor. Yani her yönüyle hakikaten yararlı bir çalışma olduğuna inanıyorum. Mükemmel mi? Asla! Biz o kelimeyi kullanamayız. Eksikliği olmadı mı? Bir sürü oldu. Gönül isterdi ki aslında hakikaten bir tartışma olsun, ama öyle düzenlenmiş biraz. Ali Bulaç ilme doymuyor. Bu da onun huyu. Bir kişinin konuşacağı yere iki kişi konuşsun, o yüzden daha fazla bilgi olsun der. O bakımdan onu öyle görüp değerlendirin. Çok kişiden çokça istifade yoludur bu. Ben bu bakımdan tekrar müsaade ederseniz, evvela çok uzaktan gelen, Fazlur Rahman Hocayı çok yakından tanıyan, hakkında makale yazan, kitap yazan, onun öğrencisi olan, dostu olan, bilim adamlarımıza gönül dolusu minnetlerimi ve şükranlarımı iletmek istiyorum. Sonra dinleyicilere şükranlarımı iletmek istiyorum. Çünkü konuşmak dinlemekten daha kolaydır. Burada vaktin nasıl geçtiğini bilmezsiniz, ama orası kolay değil. Büyük bir sabırla zihnen ve ruhen çok hazırlıklı bir kitle takip etti bu toplantıyı. Dolayısıyla onlara da müteşekkirim. Zor işi yapan mütercim arkadaşlara müteşekkirim. Ama hakikaten bunun her türlü yükünü çeken, Belediyemiz, Kültür İşleri Daire Başkanımız Şenol Demiröz beyefendiye ve diğer arkadaşlara da ne kadar teşekkür etsem azdır. Allah onlardan da razı olsun. Tekrar tebliğlerle katılan, Türkiye'nin muhtelif üniversitelerinden gelen, İstanbul'un içinden gelen, oturum başkanlığı yapan herkese çok teşekkür ediyorum. Gördüğünüz eksiklikleri lütfen arkadaşlarımıza yazın, bundan sonraki faaliyetlerinde bunu dikkate alır ve daha az eksikliği olan yeni toplantılar yaparlar. İnşallah bizleri de hatırlarlar. Ve tekrar bir başka toplantıda buluşmak ümidini ben tekrarlıyorum. Tekrar teşekkür ediyorum. Hayırlı akşamlar diliyorum. Gidecek olanlara hayırlı yolculuklar diliyorum. Ben hemen ayrılacağım için misafirlerin bir kısmına tek tek Allahaismarladık deme imkanım da yok. O bakımdan onlara da geldikleri için teşekkür ediyorum. Güle güle gitsinler, yolları açık olsun. Sağolun.